

Liu Xiaobo

Ik heb geen vijanden, ik ken geen haat

Vertaald uit het Chinees door Machteld van Dijke,
Daan Bronkhorst, Willem van Leeuwen, C. Mero,
Jane Sun en Trevira Winterbottom

DE GEUS

Deze editie is gebaseerd op de Duitse uitgave *Liu Xiaobo, Ich habe keine Feinde*, verschenen bij Fischer Verlag GmbH
Oorspronkelijke tekst © Liu Xiaobo en Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 2011
(In deze samenstelling is de tekst niet in het Chinees verschenen)
Nederlandse vertaling uit het Chinees © Machteld van Dijke, Daan Bronkhorst, Willem van Leeuwen, C. Mero, Jane Sun en Trevira Winterbottom en De Geus bv, Breda 2012
Omslagontwerp Berry van Gerwen
Foto omslag © Stanley Joseph/Getty Images
ISBN 978 90 445 1876 4
NUR 320

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van De Geus bv, Postbus 1878, 4801 BW Breda, Nederland. Telefoon: 076 522 8151.
Internet: www.degeus.nl.

Wilt u het gratis magazine *Geuzennieuws* met informatie over onze nieuwe uitgaven ontvangen, ga dan naar www.degeus.nl en meld u aan.

De lege stoel

Liu Xiaobo en de internationale reactie

Op 10 december 2010 keken in het stadhuis van Oslo zo'n duizend genodigden, onder wie het Noorse koninklijk paar, naar een lege stoel. De voorzitter van het Nobelcomité plaatste daarop de oorkonde en medaille die waren toegekend aan Liu Xiaobo. 'We betreuren het dat hij er niet bij kan zijn,' zei hij, 'noch zijn vrouw Liu Xia, noch zijn naaste verwanten.' Het publiek stond op en applaudisseerde. Liv Ullman, 's lands beroemdste actrice, las passages uit Liu's *Slotverklaring* voor. Bij het gedeelte waarin hij spreekt over de liefde voor zijn vrouw veegden enkele aanwezigen tranen weg. Er zong een kinderkoor – een wens van Liu zelf, overgebracht in het enige bericht dat hij zijn vrouw uit de gevangenis had kunnen meegeven.

Diezelfde iode december had de *China Daily*, de grootste Chinese krant voor buitenlandse lezers, een artikel met de kop 'Meeste naties steunen China's standpunt Nobelprijs'. Een zegsvrouw van het ministerie van Buitenlandse Zaken verklaarde daarin dat 'China niet zou wijken voor externe druk met betrekking tot de veroordeelde crimineel Liu Xiaobo'. De meeste naties 'konden niet instemmen met de foute beslissing van het Nobelcomité' en 'velen' hadden dan ook geweigerd naar Oslo te komen. Dat het Amerikaans Congres had aangedrongen op Liu's vrijlating was 'een grove inmenging in binnenlandse aangelegenheden'. Liu was veroordeeld wegens poging tot omverwerping van de staat: 'Hoe zou men het vinden als we opriepen tot omverwerping van de Noorse staat, alleen omdat die een paar problemen heeft?'

Die paar problemen werden er in China al gauw meer. Op 19 februari 2011 verscheen de eerste anonieme internetoproep tot

een Jasmijnrevolutie, geïnspireerd door het opkomend verzet in de Arabische wereld. Het Chinese protest werd zo anoniem mogelijk gehouden. Men werd uitgenodigd bijeen te komen op openbare plaatsen, liefst een buitenlandse vestiging zoals McDonald's, Starbucks of Carrefour. Men moest dan onopvallend blijven staan of heel langzaam lopen of zelfs 'doen alsof je helemaal niet voor de demonstratie kwam en achteloos voorbijlopen'. Er werden codes verstrekt: 'Bestel als je bij McDonald's of KFC naar binnen gaat standaardmenu 3.'

De voorzorgen van de Jasmijndissidenten waren terecht. Keer op keer verscheen een grote politiemacht die het trottoir afsloot, stalen hekken plaatste rondom de McDonald's in Pekings drukste winkelstraat en iedereen oppakte die verdacht leek. Bovendien waren er vage types die, onder politieprotectie, op demonstranten insloegen. Voor Liu Xiaobo's huis stonden grote schotten met het opschrift 'Excuses, herstelwerkzaamheden'. Buitenlandse journalisten kregen 's avonds bezoek van de veiligheidsdienst, die dringend verzocht niet over de protesten te rapporteren. Ze wilden de verlenging van hun werkvergunning toch niet in gevaar brengen?

International Herald Tribune, *Le Monde* en Nederlandse kranten berichtten natuurlijk toch. Ze schreven dat er alleen al in Peking 180.000 man politie en 560.000 'veiligheidsvrijwilligers' waren geronseld. Ze noemden de namen van meer dan 55 mensen die vanwege het Jasmijnprotest gearresteerd waren. Ze schreven over Mao Hengfeng, een vrouw die tot achttien maanden 'heropvoeding door arbeid' was veroordeeld omdat ze voor de deur van de rechtbank geprotesteerd had tegen Liu Xiaobo's veroordeling. Ze schreven over Jian Tianyong, een advocaat die waarschijnlijk aan de wieg stond van Jasmijn en die gedurende zijn twee maanden gevangenschap werd gemarteld. En bij ontstentenis van Liu Xiaobo richtten ze de volle aandacht op China's een na beroemdste vrije geest, de kunstenaar Ai Weiwei.

Ai was een van de oorspronkelijke ondertekenaars van Charta

o8 geweest. Zijn wereldberoemde naam gaf het manifest gewicht. Het internationale kunsttijdschrift *ArtReview* had hem net op plaats 13 van grootste hedendaagse kunstenaars gezet. Hij had geëxposeerd in New York, Londen, Tokio, het Groninger Museum en tientallen andere plaatsen. Ai was het zat te zwijgen. Toen de overheid in 2008 de slachtoffers van de aardbeving in Sichuan niet serieus nam, maakte hij een kunstwerk van 9.000 kinderrugzakjes die de zin 'Ze leefde zeven jaren gelukkig in deze wereld' spelden – het citaat was van de moeder van een omgekomen meisje. Ai had bijgedragen aan het ontwerp van het Vogelnest, het grote stadion voor de Olympische Spelen van 2008, maar verafschuwde de politieke bombarie van dat evenement. Hij was niet bang. In 2009 was hij in elkaar geslagen door politieagenten en had hij een hersenbloeding opgelopen, maar hij bleef gevleugelde uitspraken doen in interviews: 'Zonder vrijheid van meningsuiting is er geen moderne wereld, alleen maar een barbaarse.' Op 3 april werd Ai Weiwei aangehouden toen hij aan boord van een vliegtuig wilde stappen. Tweeënhalve maand zat hij in een 'zwarte gevangenis', een van de ontelbare detentiecentra die de Chinese veiligheidsdienst heeft ingericht op geheime locaties. Na vrijlating noemde hij die tijd 'negen keer sterven in één leven' – een Chinese zegswijze voor de hel.

Rondom Liu Xiaobo zelf werd het stiller, en dat was begrijpelijk gezien het ontbreken van nieuws. Op 20 maart organiseerden PEN-clubs een wereldwijde voorlezing: op zo'n 180 plaatsen verspreid over de hele wereld werd Liu's gedicht 'Je wacht op mij met stof' voorgedragen. Verschillende kunstenaars pakten het idee van de lege stoel van Oslo op. Ai Weiwei exposeerde in New York een serie zetels van marmer en de Nederlandse kunstenaar Maarten Baas ontwierp een vijf meter hoge metalen stoel.

Die laatste werd controversieel. Eerst in de Pulchri-affaire: het kunstwerk zou z'n debuut maken op de opening van een tentoonstelling in een Haagse galerie, maar omdat daar behalve prinses Máxima ook de Chinese ambassadeur was uitgenodigd,

besloot Pulchri plaatsing van de stoel een dag uit te stellen. Daarna kwam 'Speldjesgate'. De Nederlandse Amnestyafdeling had van het stoelontwerp een speldje laten maken en dat gestuurd naar de delegatie die eind augustus afreisde naar de boekenbeurs van Peking, met Nederland als aandachtsland. De Nederlandse schrijvers vonden het zinloos of infantiel om zo te protesteren en gooiden het speldje verontwaardigd in de prullenmand.

Bij sommige delegatieleden maakte het speldje wel wat los. Kader Abdolah stak in het openbaar tegenover Chinese collega's de loftrumpet over de vrijheid. Dichter des vaderlands Ramsey Nasr, die het speldje ook niet wilde, ging buiten de pers om op bezoek bij Ai Weiwei, die thuis onder permanent politietoezicht stond. 'Mag ik dat Amnestyspeldje trouwens eens zien?' vroeg Ai. 'Ehm,' zei Nasr (volgens zijn verslag in *Vrij Nederland*), 'ik heb het niet bij me, maar ik zorg dat je het krijgt.' Ai Weiwei tegen Nasr: 'Het gaat hier in China om elementaire zaken. Waarom zijn die allemaal verboden? Waarom mag je niet vrijelijk internet gebruiken? Of Facebook, of Twitter? Waarom mogen sommige namen niet genoemd worden? [...] Jij hebt je principes. Die kun je niet buigen. Want anders ...' En Nasr schrijft dat hij zich daarna 'verschrikkelijk' voelde. 'Die avond in mijn hotelbed word ik verteerd door een grondeloze tristesse.'

Was de speldjescontroverse een lokaal Nederlands akkefietje, de Chinese werkelijkheid was ernstiger. Liu Xiaobo werd incommunicado gehouden. In het jaar sinds de Nobelprijs zag hij volgens onbevestigde bronnen zijn vrouw Liu Xia twee keer en mocht hij éénmaal naar buiten voor een sterfgeval in de familie. Liu Xia zat al die tijd in huisarrest, zonder internet of telefoon. Alleen haar moeder mocht haar bezoeken, maar niets over hun gesprekken zeggen. Eminente wereldburgers als Desmond Tutu en Václav Havel schreven open brieven ten bate van Liu Xia, maar het hele jaar mocht geen van de vrienden van het echtpaar contact met haar opnemen.

Huisarrest is in China een ingrijpende maatregel. Hoe ingrijp-

pend, ondervond bijvoorbeeld Liu's medestander Chen Guangcheng, een mensenrechtenadvocaat. Hij mocht eind 2010 na vier jaar gevangenschap naar huis, maar niet meer werken. Wie hem in zijn dorp wilde bezoeken, stuitte bij alle toegangswegen op personen die auto's aanhielden of bezoekers mishandelden. De veiligheidsdienst zou zo'n honderd mensen daar ieder honderd renminbi per dag voor betalen – een veelvoud van het lokale inkomen.

Voor de wereldwijde verzoeken om Liu Xiaobo voortijdig vrij te laten leek de Chinese regering niet gevoelig. Een regeringswoordvoerder zei over de protesten van Amerikaanse en Europese parlementen dat die 'moeten ophouden met hun verkeerde woorden en daden ten behoeve van Liu Xiaobo en hun arrogante en brutale houding moeten laten varen. Ze moeten respect tonen voor het Chinese volk en China's wettige soevereiniteit.'

Liu Xiaobo had, met de hem kenmerkende kalmte, die reactie voorzien. In zijn laatste woorden tot zijn rechters zei hij: 'Om het recht op vrijheid van meningsuiting uit te oefenen zoals dat in de grondwet staat, moet je de maatschappelijke verantwoordelijkheid van een Chinese burger aanvaarden. Niets van wat ik heb gedaan was strafbaar. Maar als ik desondanks voor mijn daden word aangeklaagd, zal ik daarover niet klagen. Ik dank u.'

Amsterdam, 1 januari 2012
Daan Bronkhorst

Liu Xiaobo's weerstand tegen de machthebbers

Na de door het nationaal-socialistische regime vervolgde Carl von Ossietzky is Liu Xiaobo de tweede persoon in de honderdjarige geschiedenis van het Nobelcomité die de Nobelprijs voor de Vrede kreeg toegekend terwijl hij in de gevangenis zat. Omdat zijn familieleden geen toestemming kregen om de Volksrepubliek China uit te reizen om in zijn plaats de prijs in ontvangst te nemen, konden de Nobelprijsmédaille en de oorkonde tijdens de feestelijke prijsuitreiking op 10 december 2010 in Oslo slechts op een lege stoel worden gelegd. Vanzelfsprekend waren zowel het verzameld publiek als ook anderen in grote delen van de wereld benieuwd naar deze dissident en auteur, aangezien hij zich lange tijd gewelddoos heeft ingezet voor de bescherming van de universele mensenrechten en de fundamentele burgerrechten. Samen met anderen heeft hij, naar het voorbeeld van het Tsjechoslowaakse handvest Charta 77 van onder anderen Václav Havel, Charta 08 opgesteld. Dat laatste is een gematigd en weloverwogen document dat de principes van maatschappelijke hervorming voor een vernieuwd China voorstelt, maar dat hem desondanks op de aanklacht van 'subversieve activiteiten' in december 2008 in de gevangenis bracht. Precies een jaar later werd hij tot elf jaar gevangenisstraf veroordeeld. Hij kwam terecht in de gevangenis van Jinzhou in de noordelijke provincie Liaoning.

Liu Xiaobo is het meest representatieve voorbeeld van 'vervolging van het woord' in hedendaags China. Bovendien is hij onder de intellectuelen die in de afgelopen twee eeuwen op zoek waren naar een weg naar de moderne tijd, iemand die de hoogste prijs betaalde voor de verantwoordelijkheid die hij bewust op zich nam. Het werk van Liu Xiaobo vormt een forse stapel: in de meer dan dertig jaar van zijn schrijverschap heeft hij honderden artikelen geschreven en elf boeken uitgegeven, alsmede

een verzameling gedichten. De onderwerpen zijn zeer gevarieerd: kritische commentaren op literatuur, geschiedenis, filosofie en maatschappij, vanuit een perspectief dat de Chinese en westerse cultuur vergelijkt. Die diversiteit naar vorm en inhoud wordt door vrijwel geen van zijn intellectuele tijdgenoten geëvenaard. In dit boek zijn artikelen van Liu Xiaobo over de meest uiteenlopende thema's verzameld. Het zwaartepunt wordt daarbij gevormd door de kritische beschouwingen op de tijdgeest en de politieke commentaren die het centrale thema van zijn denken weerspiegelen: de moeizame weg die China aflegt naar de moderne tijd, van keizerrijk tot moderne constitutionele rechtsstaat.

Als goede vriend van Liu Xiaobo was de politicoloog Hu Ping een onmisbare hulp bij de samenstelling van dit deel van de teksten, waarvoor hij vanaf deze plaats hartelijk wordt bedankt. Het is zeker niet overdreven om Liu Xiaobo's vrouw, de dichteres en fotografe Liu Xia, als literaire muze en inspiratiebron voor zijn poëtisch werk aan te duiden, want Liu Xiaobo's gedichten draaien, afgezien van de gedichten waarin hij bloedbad van 4 juni 1989 op Tian'anmen (het Plein van de Hemelse Vrede) herdenkt, grotendeels om de periodes die hij in de gevangenis doorbracht. En ze zijn allemaal aan Liu Xia opgedragen.

Liu Xiaobo geldt als 'ketter' onder moderne Chinese intellectuelen. Zijn vroege werk toont duidelijk de invloed van de klassieke westerse filosofie en de Verlichting. Als onconventionele en doortastende jonge schoolverlater was hij niet alleen gefascineerd door Marx, maar ook door Nietzsche en Hegel. Dit onbekende 'buitenbeentje' in het Chinese literatuurbedrijf heeft de leegte die de Culturele Revolutie op cultureel gebied achterliet en de ongekende catastrofe die de heersende ideologie van het maoïsme vanaf het begin voor de Chinese maatschappij was, als een existentiële uitdaging ervaren. Maar hij heeft ook de traditionele Chinese cultuur genadeloos afgekraakt, tot schrik van vele dogmatici onder zijn vroegere collega's.

Toen Liu Xiaobo op 25 juni 1988 zijn dissertatie verdedigde,

had zich in de grote zuilenzaal van de Universitaire Lerarenopleiding van Peking een publiek van enkele honderden mensen verzameld. Onder hen bevonden zich jonge studenten en professoren van middelbare en gevorderde leeftijd. Wellicht waren ook een paar kaderleden van de Partij aanwezig. Het was een intellectueel feest, dat baanbrekend was voor Peking. Negen zeer gerespecteerde professoren werden het eens over onderstaande tekst:

De dissertatie van Liu Xiaobo, Esthetiek en vrijheid, toont vanuit een relatief breed perspectief, waarin filosofische, antropologische, psychologische en sociologische aspecten met elkaar worden verbonden, de verhoudingen tussen esthetiek en menselijke vrijheid.

Het werk toont een creatieve onderzoeksgeest. De schrijver heeft de theorieën van zijn voorgangers goed opgenomen in zijn onafhankelijk denken en deze uitgewerkt.

De dissertatie toont bij een reeks van vragen, zoals die van de psychische mechanismen en van de transcendente essentie van esthetiek, zeer veel originaliteit, ideeënrijkdom en een sterke betrokkenheid bij het huidige tijdsgewricht.

De bewijsvoering van het werk is diepgaand en krachtig, ze toont passie en poëzie, en de stijl is van een unieke charme. Bij enkele vragen echter, zoals naar de verhouding tussen esthetisch subject en object, tussen gevoel en verstand en tussen transcendentie en begrenzing, is het werk eenzijdig en fanatiek. Hier zouden verbeteringen en verdere reflectie passend zijn.

Het proefschrift voldoet aan de promotie-eisen. De antwoorden die de kandidaat aan de promotiecommissie gaf waren bevredigend. De negen leden van de commissie stemmen dan ook unaniem in met het verlenen van de graad van doctor in de letteren aan de heer Liu Xiaobo.

Het proefschrift was onder de noemer van 'esthetiek' een schreeuw om geestelijke bevrijding van een jonge man die be-